

ties qualitates corporeas cognoscere volumus, ad sensus sponte recurrimus.

Prob. Min. Secus Deus instruxisset hominem mediis ad finem ineptis. Atqui hoc adversatur ejus bonitati et providentiae. Ergo sensus instructi debitis conditionibus infallibiliter finem suum attingunt.

167. Coroll. 1^m. Ergo iudicium immediatum intellectus circa ea, quae sensus de corporum qualitatibus referunt, ab omni errore est immune.

Coroll. 2^m. Ergo intellectus cum certitudine iudicare potest, ob relationem sensuum, existere corpus determinatum, illudque variis qualitatibus instrui.

168. Scholion 1^m. Sensus non percipit substantiam abstracte neque qualitatem abstracte; sed, per modum unius, concretum ex utroque coalescens; sic non percipit albedinem, colorem, calorem, motum, neque naturas quibus haec insunt; sed percipit album, coloratum, calidum, mobile aut movens. Intellectus ea, quae sensus refert, in duas ideas objectivas seu in duo objecta resolvit, in substantiam videlicet seu substratum et accidens, eaque iterum componit.

169. Scholion 2^m. Ut qualitas propria percipiatur, requiruntur haec tria: a) ut corpus agat in organa; b) ut organum modificetur; c) ut experimentaliter cognoscatur immediate sive corpus quod agit in organa, sive modificatio organica, qua mediante, corpus, eam modificationem causans, cognoscitur.

Modificatio organica, et proinde cognitio corporis, potest esse varia pro variis speciebus animalium; varia etiam pro variis ejusdem speciei individuis, v. g. pro sanis et aegrotis. Igitur qualitates propriae cognoscuntur *relative*, h. e. in quantum organa modificantur per has qualitates.

170. Scholion 3^m. Phantasia est facultas reproducendi, objecto non praesente, sensationes olim per sensus habitas, easque diverso modo componendi. Phantasia dupliciter suppeditat occasionem errori: a) Per iudicium mediatum facile iudicamus ea esse praesentia, quae phantasia nobis repraesentat; b) si organum phantasiae non est sanum, natura sensationum antea habitaram facile mutatur.

171. Obj. 1. Multa iudicia erronea ponuntur circa distantiam corporum, circa motum eorum. Atqui ponuntur ex relatione sensuum, servatis conditionibus. Ergo.

Resp. Conc. Maj.; Neg. Min. Ut infallibiliter de his iudicetur, plures sensus sunt applicandi, iique rite dispositi; error oritur ex defectu applicationis plurium sensuum.

Obj. 2. Ut de qualitatibus propriis corporum certi esse possimus, requiritur ut certi simus organa nostra eodem modo modificari ac organa ceterorum. Atqui de hoc certi esse non possumus. Ergo.

Prob. Min. Quod uni sapit, alteri dissipit; quod uni est deliciis, alteri est nauseae. Atqui hoc est signum organa apud omnes non modificari eodem modo. Ergo.

Resp. Dist. Maj. Requiritur ut certi simus organa nostra eodem modo modificari ac organa *omnium animalium*, *Neg.*; eodem modo ac organa *plerorumque hominum*, *Conc.*; *Cdt. Min.* Nunquam certi esse possumus organa *plerorumque hominum* eodem modo modificari, *Neg.*; *omnium animalium*, *Transm.* — Ad prob. *Dist. Maj.* Quod uni sapit, alteri dissipit etc., ob diversam educationem, consuetudinem, praepudicia, ob diversitatem accidentalem organorum, *Conc.*; ob diversitatem *essentialem* organorum, *Neg.* unde *Neg. Min.* Animadvertere juvat illud discrimen non haberi quoad omnia: Sic nemo dicet glaciem esse calidam.

ARTICULUS III.

DE CERTITUDINE ACQUISITA PER AUCTORITATEM.

§ 1. Praenotiones.

172. Definitiones. Ille qui rem, sibi notam, alteri eam ignorantem manifestat, dicitur *testis*. — Actus, quo cognitionem manifestat, dicitur *testimonium*. — Actus autem intellectus, quo propositioni assensus praestatur ob testimonium testis, dicitur *fides*. — Id ob quod fides testimonio adhibetur, seu id quo testis fidem testimonio conciliat, dicitur *auctoritas testis*; haec

est *objectum formale fidei* : respicitur nempe in objecto materiali et ob illud assensus mentis praestatur. — Porro fides habetur in testem quia ducitur cognoscere id quod refert, et non decipere. Igitur auctoritas testis in eo reponitur quod *nec decipitur nec decipit*, constat proinde *scientia et veracitate*.

173. Divisio. Assensus dividitur a) ratione testantis, b) ratione testati, seu objecti materialis cui fides adhibetur.

A. RATIONE TESTANTIS, fides est vel *divina* vel *humana* prout locutioni divinae vel humanae assensus praestatur.

1. Locutio divina communiter vocatur *revelatio*. Repugnat ut Deus infinite perfectus fallat aut fallatur; ideo, cum per signa indubia, qualia sunt miracula et prophetiae, constat Deum esse locutum, veritatibus revelatis cum certitudine adhaerendum est; assensum enim detrectare est summe injuriosum Deo.

Objectum materiale revelationis est sive veritas supernaturalis sive naturalis.

a) Veritas *supernaturalis*, h. e. quae solo rationis lumine attingi nequit, est duplex: Alia enim est de re cujus ratio intrinseca, etiam supposita revelatione de existentia rei, superat captum mentis. Dicitur *mysterium proprie dictum*. —

β) Alia est de re cujus existentia rationi est impervia, solaque revelatione innotescit; cujus vero essentia, supposita revelatione existentiae, non est inscrutabilis. Haec autem est *mysterium sensu minus stricto*. — Non repugnare ut dentur utriusque ordinis veritates, eo manifestum est quod ex una parte essentia et potentia Dei sunt infinite perfectae, quod ex altera parte limitata est vis intellectiva hominis, limitatusque est mundus e cujus consideratione hauriuntur omnes cognitiones naturales hominis.

β) Veritas *naturalis* h. e. quae per se humanae rationi impervia non est, revelari potest a Deo, sive quia in praesenti conditione generis humani ab omnibus, expedite, firma certitudine et nullo admixto errore, cognosci, citra revelationem, non potest, sive ut teneatur ab hominibus ob motivum fidei. At de his agit Theologia.

2. Fidem *humanam* ratione testis subdividi patebit ex mox dicendis. Etenim:

B. RATIONE MATERIAE, fides est vel *dogmatica*, vel *historica*, prout ob auctoritatem testis assensus praestatur doctrinae vel facti. Factum autem intelligitur id quod testes sensibus percipiunt. — Ratione facti diversa est divisio:

1. Sunt vel *permanentia*, qualis est existentia Urbis; vel *transeuntia*, quales sunt actiones humanae.

2. Sunt *propinqua* vel *remota*, sive tempore sive loco.

3. Facta, praesertim quae sunt tempore remota, ad nos usque transmitti possunt, a) sive *scriptis libris*, quibus aequiparantur alia quaedam monumenta, uti numismata, statuarum inscriptiones; b) sive *sola traditione orali*, h. e. per successivas generationes quarum aliae aliis factum referunt.

Quaeritur: a) quatenam objective certa esse valeant ob motivum auctoritatis humanae; b) quatenam probabilia tantum sint, ita ut mens per se in statu opinionis circa ea versetur.

§ 2. De certitudine factorum per auctoritatem comparata.

174. Praemittenda sunt nonnulla de legibus moralibus, ut fundamenta sequentium jactentur.

Lex moralis est modus agendi quem homines in quibusdam adjunctis constanter, licet libere, observant. Cum constanter et universaliter adhibeatur, concluditur eum in natura humana fundari, h. e. naturam impellere ad eum.

Variae leges morales: 1. Homines non mentiuntur cum e mendacio nullum commodum speratur; praesertim cum solum incommodum sibi oritur. — Ratio est quod homines se naturaliter diligunt, et quod mendacium ut turpe habetur.

2. Homines, cum illud impedire penes eos est, non permittunt spargi mendacia e quibus nocumentum certe sibi oritur, et e quibus nullum bonum sibi sperare possunt.

3. Homo per naturam suam incitatur ad veritatem investigandam, praesertim si tria occurrunt: a) si acquisitio veritatis operosa ipsi non est; b) si aliquod bonum ab assecutione veritatis speratur; c) si aliquod malum, veritate non acquisita, est timendum.

Providentiae divinae est tueri harum legum observantiam quarum observatio necessaria est bono et saluti societatis.

Thesis 13. Auctoritas testimonii humani certitudinem gignere potest de non paucis factis historicis, non tantum coaevis, sed et anteaetate aetatis.

175. I^a PARS. De factis coaevis.

PROB. Ut auctoritas certitudinem de factis coaevis gignat, sufficit ut certo constet scientia et veracitas testium haec facta referentium. Atqui circa facta plurima coeva de utraque certo constare potest. Ergo auctoritas certitudinem gignere potest de non paucis factis coaevis.

PROB. MIN. Circa certa quaedam facta, sequentia possunt simul et certo occurrere: a) Factum de quo agitur est publicum et obvium, maximique momenti; b) testes multi, iique aetate, educatione, ingenio, studiis, moribus, religione diversissimi, consentire possunt in eo affirmando; c) hi testes ex affirmatione nullum lucrum reportant, quinimmo damna patiuntur; d) sunt quorum intererat contradicere, quibus integrum fuit contradicere et qui tamen non contradixerunt. — Atqui in talibus adjunctis certo constat de scientia et veracitate testium. Ergo certo constare potest veracitas, etc.

PROB. MIN. Patet constare de *scientia* testium, siquidem ad hoc sufficit ut constet sensus rite fuisse dispositos et rite applicatos. — Probatur dupliciter constare de *veracitate*:

1. Illud est certum quod habet rationem sufficientem et cuius oppositum nullam haberet rationem sufficientem. Atqui habetur ratio sufficiens veracitatis testium in his adjunctis, amor videlicet veritatis; nulla autem exstat ratio sufficiens cur in his adjunctis alii falsum affirmassent, alii vero non contradixissent. Ergo in his adjunctis certa est veracitas testium.

Patet major quia principium rationis sufficientis est analyticum et immediatum, uti probabitur in Ontologia; analytica autem principia esse certa articulo sequenti probabitur.

2. Bonum societatis humanae, cui providet divina Providentia, requirit ut, in talibus adjunctis, testibus haud desit veracitas — Imo in huiusmodi adjunctis testes non tantum non deceperunt, sed ne potuissent quidem decipere, si voluissent.

OBSERVA. Etiam si testes essent pauci, tamen α) si nullum lucrum ex allegatis oritur, quinimmo si multum detrimenti evenit, β) si narrant factum publicum, γ) si nemo contradicit, vel si quis spe commodi allectus, in medio ponit rationes spernendas, certitudo de facto relato haberi potest.

176. II^a PARS. De factis praeteritis.

Probatio bifariam dividetur: *Certitudo de nonnullis gigni potest*: 1. *Traditione orali*; 2. *testimonio scripto*.

A. Testimonio tradito. Habentur facta quae sunt publica, illustria, vestita characteribus supra descriptis; eorum autem memoria ad nos usque manare potest per traditionem quae sit a) *perpetua* h. e. quae pertingit ad factum usque, per successive testium series; b) *ampla* h. e. talis ut nullo tempore desierint haberi plures testes; ista amplitudo potest esse tanta, ut integrae nationes, eaeque plures, memoriam facti sancte custodierint, idque celebraverint festis, ludis, caeremoniis. Atqui in talibus adjunctis certitudo gignitur per traditionem. Ergo certitudo de nonnullis factis gigni potest testimonio tradito.

PROB. MIN. Ut enim per traditionem certitudo habeatur, sufficit ut constet de veracitate et de scientia singularum serierum testium. Atqui in adjunctis modo descriptis certitudo de his datur. Ergo in his adjunctis gignitur certitudo per traditionem.

PROB. MIN. Nobis constat eos qui immediate nobis factum referunt, a) rite percepisse sibi narrata; b) veraces fuisse in nobis tradendo narrata. Pariter singulis testium seriebus certa erat scientia et veracitas serierum antecedentium.

B. Testimonio scripto. Ut de factis, quae per monumenta scripta referuntur, certitudo habeatur, sufficit ut certo constet: a) de *authenticitate* seu genuinitate libri, h. e. librum esse scriptum ab eo qui fertur fuisse ejus auctor; b) de *substantiali integritate* h. e. nihil quod ad substantiam facti relati pertinet, fuisse demptum, additum, corruptum; c) de *scientia et veracitate auctoris libri*, h. e. eum circa factum relatam nec deceptum fuisse nec decipere voluisse. Atqui nonnunquam haec certo constare possunt. Ergo nonnunquam de factis, per monumenta scripta narratis, haberi potest certitudo.

PROB. MIN. a) *De authenticitate libri constare potest.* Certitudo enim acquiritur tum per *indicia intrinseca*, qualia sunt stylus

et adjuncta orationis; tum per *indicia extrinseca*, praesertim eo quod ab omnibus hac aetate viventibus, talis liber ut authenticus habitus est, vel quod ut authenticus habetur ab aliis auctoribus quos authenticos esse probatur constanti et universali existimatione.

b) *De substantiali integritate* certitudo comparatur tum eadem via, tum quod auctores ejusdem aetatis vel proxime sequentis, idem factum, ex hoc libro decerptum, referunt.

c) *De scientia et veracitate auctoris libri* constare potest. Applicatis enim regulis de testibus, probatur: α) factum relatum interdum esse tale ut corrumpi haud potuerit; β) auctorem esse probum, satis pro facto relato eruditum; γ) haberi alios auctores qui non contradixerunt et tamen contradixissent, nisi idem pro vero habuissent.

§ 3. *De probabilitate ex motivo auctoritatis.*

177. De argumentatione probabili in genere. 1. Propositio potest esse probabilis a) *per se* h. e. praedicatum probabiliter convenire subjecto cerni potest ex consideratis solis his terminis; b) *per aliud*, h. e. praedicatum probabiliter convenire subjecto potest menti apparere ex collatione utriusque cum medio, cui utrumque probabiliter convenit, vel unum probabiliter, alterum certo. Ex tali collatione conclusionem deducere, est facere argumentationem probabilem per syllogismum *dialecticum*.

2. Definitur argumentatio probabilis: argumentatio legitima quae ex praemissis, quarum una saltem est probabilis tantum, probabilem colligit conclusionem.

OBSERVA: a) Nexus inter antecedens et consequens est certus; b) deveniendum est ad propositiones per se probabiles: nam deveniendum est ad propositiones primas, hae autem certae esse non possunt, secus enim haberetur demonstratio. Ergo probabiles sint oportet.

3. Argumentatio probabilis institui potest: a) *circa facta interna*, ex motivo solido, non tamen infallibili, colligendo eorum naturam, originem; b) *circa facta externa* per sensus externos apprehensa, quando v. g. certum non est sed proba-

bile, sensus fuisse rite dispositos, rite applicatos; c) *circa ideas* uti dicetur postea.

178. De probabilitate ob motivum auctoritatis: 1. Factum historicum, per testes immediatos relatum, vel transmissum per traditionem testimoniumve scriptum, saepissime est probabile, summe probabile, non vero objective certum seu evidens. Illud contingit quando: a) probabilis est, non tamen certa, veracitas et scientia testium immediatorum, seu quando motiva solida suadent utramque, at non ostendunt oppositum esse impossibile; b) quando probabile est, non tamen certum, traditionem vel testimonium scriptum omnibus ornari conditionibus quibus sunt vestienda.

2. De *doctrina* autem quae docetur, quaeritur: a) Utrum ob motivum auctoritatis peritorum, esse possit *objective certa*, an *probabilis* dumtaxat. b) Utrum eo quod circa aliquam doctrinam habetur *consensus communis*, h. e. eo quod homines unanimitate morali assensum huic praestiterint sine formidine oppositi, dicenda sit *objective certa*, an *probabilis*.

I^a QUAESTIO.

Thesis 14. Auctoritas hominum sapientium sive arte peritorum, certam non facit doctrinam, sed probabilem dumtaxat.

179. I^a PARS. *Sensus.* Doctrina ab aliquo edocta, potest probari per motiva infallibilia, petita ex natura rei, ita ut sit intrinsecus certa; at certa non est ex auctoritate proponentis.

PROB. Ut certa sit doctrina ob motivum auctoritatis, certum esse deberet docentes nec falli nec fallere. Atqui numquam certum est sapientes vel arte peritos nec fallere nec falli. Ergo auctoritas sapientium sive arte peritorum numquam certam facit doctrinam.

II^a PARS. PROB. Illud facit doctrinam extrinsecus probabilem, quod natum est virum prudentem movere ad assensum suum praestandum. Atqui auctoritas sapientium sive arte peritorum est motivum tale. Ergo.

180. Coroll. 1. (Ad 1^m partem). Ergo non est jurandum in verba magistri.

Coroll. 2. Ergo tanti faciendae auctoritas in ordine ad certitudinem habendam, quanti argumentum allatum.

Coroll. 3. (Ad 2^m partem). Peritis in arte credendum est.

Scholion. Testimonium dogmaticorum, seu magisterium, omnibus apprime utile, imo pernecessarium est; cognitio scientia et veracitate docentis, prudenter assensus praestatur doctrinae propositae. — Haec manifestiora sunt quam uti iis demonstrandis immoremur.

II^a QUAESTIO.

181. Consensus moraliter unanimis versari potest circa doctrinas duplicis ordinis : a) Circa illas quae sunt *fundamentum ordinis intellectualis, moralis et socialis*, h. e. circa doctrinas quarum cognitio est necessaria societati humanae, ut ordo socialis, moralis et religiosus servetur. Tales sunt propositiones : Existit Deus; existit altera vita; bonum est faciendum; malum est vitandum; jus cuique suum tribuendum; religio est necessaria. Vocantur *veritates sensus naturae*. — ß) Circa doctrinas quae non sunt tale fundamentum. Porro contendimus consensum moraliter unanimem non dare *per se*, h. e. *ratione consensus ipsius*, certitudinem doctrinae. *Per accidens* autem, *ratione materiae* circa quam versatur, certa est veritas sensus naturae.

Thesis 15. Consensus communis non gignit certitudinem per se, sed per accidens tantum, quando ejus objectum est fundamentum ordinis intellectualis et moralis.

182. I^a PARS. PROB. I^m ARG. Homines olim existimaverunt consensum moraliter unanimi non haberi antipodes, solem moveri circa tellurum immobilem, cometas influxum in eventus habere. Haec tamen erronea sunt. Ergo consensus moraliter unanimis haberi potest circa falsa, et proin per se certum non facit objectum circa quod versatur.

II^m ARG. Nulla necessitas habetur cur omnes homines non valerent errare, in re aliqua parvi momenti, cujus notitia necessaria non est, cui rite observandae non suppetunt media, quae pravis concupiscentiis blanditur. Ergo consensus per se non est motivum certitudinis.

II^a PARS. PROB. *Ex absurdo*. Repugnat ut error sit necessarius societati entium intelligentium; repugnat ut sit fundamentum necessarium ordinis intellectualis et moralis. Ergo ea circa quae, tanquam necessaria societati humanae et fundamentum ordinis intellectualis et moralis, assensus praestatur moraliter unanimis, sunt objective certa.

Scholion. Consensus unanimis circa veritates praedictas, oriri non potest ex praejudiciis, ex legislatorum fraude, ex educatione, metu, illusionem, pravitate; demonstratur fusius in Theodicea ubi probatur Dei existentia ex consensu omnium populorum in agnoscentia hac Dei existentia.

183. DICES *contra* I^m partem : Consensus communis per se certitudinem gignit. Ergo falsa est haec pars.

Prob. Ant. Judicia quae ab omnibus constanter et uniformiter eliciuntur, procedunt a natura rationali. Atqui iudicium procedens a natura rationali, per se est certum. Ergo iudicia, quae ab omnibus constanter et universaliter eliciuntur, sunt certa.

Resp. Dist. Maj. Haec iudicia procedunt a natura rationali iudicante sive *ob motivum infallibile*, sive *ob influxum voluntatis, Conc.*; a natura rationali immuni *ob influxu voluntatis, Subdist.* si assensus praestatur *doctrinis necessariis societati humanae, Conc.*; si *aliis doctrinis* assensus praestatur, iterum, *Subdist.* et hoc *evidenter apparet*, proinde gignere potest certitudinem, *Neg.*; et hoc est *probabile*, adeoque opinionem gignere potest, *Conc. Cdt. Min.*

ARTICULUS IV.

DE CERTITUDINE JUDICIORUM ANALYTICORUM IMMEDIATORUM EX IDEIS HAUSTA.

§ 1. *Notiones praeviae. — Status quaestionis.*

Iis quae exposita fuerunt in dialectica de idea et de iudicio, nonnulla sunt addenda circa iudicium analyticum et syntheticum.

184. A. DE JUDICIO ANALYTICO. 1. Omnis propositio enuntiat praedicatum convenire subjecto. — Si citra experientiam co-